

EGIL ULATEIG

ET FJELL- PRODUKT

Av AGNES MOXNES
Tegning: TOR BOMANN-LARSEN

Vi hadde tenkt oss at det skulle være annerledes. At flammene på stearinlyset skulle legge seg ned i blafrende respekt for denne karslige typen fra nærst i Gudbrandsdalen. At nordavinden skulle trenge seg inn gjennom døra sammen med ham i et digert smell, og få lyset til å spytte stearin ut over nystørkede damaskduker. For det er nemlig ikke snaut det vårt øre har fanget inn av historier om denne lesingen som bedriver journalistikk i mannfolkblader og som nå har blandet seg inn i bokhyshøsten med intet mindre enn to bøker med stoff fra krigens dager.

Egil Ulateig. Hardtslående både som yrkesutøver og privatperson. Og som begrunner en del av sine eskapader med at når man snakker med en gudbrandsdøl, da skal det være ansikt til ansikt! Ikke noe tull. Ulateig er i byen. Og der sitter vi, tegneren og journalisten. Pent rett opp og ned. Med spissede blyanter og et høflig smil om munnen. Beredt på det verste. Skulle det røyne på, har vi både kniver og gaffer dannet dandert på restaurantbordet.

Og så kommer han. Så stille at ikke engang lysene på bordet svinger seg i en langsom vals. Pent tar han en grovkantet hånd fram fra konfirmasjonsgrå bukselommer og hilser. Setter seg ned og er taus. Men vennlig, avventende. Han sier ikke stort før kelteren står der. Da bøyer Ulateig seg fram. – Poteter, sier han mildt: – Hva slags poteter serverer dere her?

Bare for å si det som det er. Vi snakket mye mer, og langt heftigere, om poteten enn noe annet tema under dette møtet med Egil Ulateig. For holder ikke mannen seg med et bruk oppi Lesja der han nå forbereder sitt livs «scoop»? En mandelpotetavling ingen har sett maken til. Slik skal det bli, har Ulateig bestemt, og følger med argusøyne mandelpotetens vekst som pågår for tiden. Denne merkelige poteten som vokser best når jorda er skrinnet og lufta tynn.

Monn slik også med Egil Ulateig? Et typisk utkant- og fjellprodukt. Slett ikke foreddet og slett av hovedstadens diskrete sjarm.

– Prøver man seg med mandelpoteter på flatlandet, blir det perverse misfoster av dem, sier han brutalt.

Selv kom han til Oslo som teologstudent, men knakk i første motbakke der han møtte massoretiske vers på hebraisk.

– Nei, nei, nei, svarer han raskt: – Det var ikke det som knekket meg: Men jeg fikk meg sommerjobb i Nationen, og der traff jeg Calle Glad som også hadde bakgrunn i kristen tro og teologistudier, og som samtidig var en drivende god journalist. Og da tenkte jeg at det gikk an å leve det livet jeg hadde fått tenning på – journalistlivet.

– Det pleier å forbindes med dype, personlige kriser å vende seg bort fra teologistudiene? Enkelte kommer faktisk aldri over det ...

– Jeg fikk et nytt kall.

Sommerjobb i Nationen betød slutten på teologien.

– For pupper og lær i Nye Alle Menn? Spør vi. For den gode steds fjellens sønn som hadde beveget seg i lange klyver over journalistiske utfordringer, med blant annet en mellomlanding i SV-avisa Ny Tid, endte i slutten av 70-åra opp som redaktør for mannfolkbladet Nye Alle Menn. Den gang, før horder av journalister fra Klassekampen, en-tret blåkonservativ presse, var ikke den slags vandring vanlig. Iallfall ble det ikke godt mottatt. Egil Ulateig gikk inn i en runde av berømmelse. Og motgang.

– Det var for jævlig. Min intensjon var å ta knekken på Vi Menn. Å lage et drivende godt og saftig reportasjeblad. Det beste. På en slik måte som jeg visste ville ha framtida for seg. Men inn fra oven kom kreftene jeg hadde undervurdert. De svenske eierne, kulturforlaget Bonnier. Ukentlig kom horder av beredde menn med svarte dokumentmapper fulle av nakne damer. – Se på dette, Egil. Svære bryster er måten å stoppe dårlige tider på, sa de. – 12 sider med thai-jenter. Smack! Trodde svenskene. Vi boikottet dem så godt vi kunne. Var i Afghanistan et halvt år før russerne invaderte. Avslørte kjeltringer og spekulanter. Kjempet i namsretten. Etter to år sa jeg stopp. Med unntak av to journalister, forsvant hele staben sammen med meg. Det var godt.

Det begynner å blinke til i de blå, mandelformede øynene.

– Det sies du er hardtslående?

– Ja visst. En av de største frihetene man har, er å få lov til å skjelle ut folk. Der jeg kommer fra er man kjent med slikt. Det skaper rensligere forhold. Du kjefter og slåss, og så er du ferdig med det. Hadde Arve Johnsen kommet til Le-

sja og satt opp et fjøs for en halv million kroner dyrere enn antatt, da hadde han fått grei beskjed.

– To bøker er på markedet denne høsten med signaturen Egil Ulateig. To bøker om krigen, og to bøker som på journalistisk vis behandler det ofte uklare og vanskelige forholdet mellom jus og rettferdighet. «Dagbok fra ein rotnorsk nazist» handler om unggutten som reiste for å kjempe på Hitlers side. På Østfronten. Han som ikke var alene, men som hadde følge av fler enn de som reiste for å støtte opp om Churchill. Han som ble straffet hardt av rettsapparatet etter krigen, og av samfunnet helt fram til i dag.

– Ingen har blitt straffa så hardt som de gutta. Jeg har reist rundt og holdt foredrag nå. Har opplevd at menn har reist seg opp i forsamlingen og åpnet kjeften for første gang på alle disse åra.

– Har du tenkt over hvor du selv ville havnet hvis du hadde vært ung i de åra?

– Jeg er livredd for at jeg ville endt opp på Østfronten. Som de fleste ville jeg opplevd at vi levde i en skjebnesvanger tid. At jeg ville ut og gjøre noe. Ofte var det tilfældigheter som avgjorde hvor man havnet. Det fortelles om dem som mista båten til England og isteden havnet på Østfronten.

– Jeg er helt enig med dem som sier at hvis tyskerne hadde oppført seg klokere, ville Norge vært nazifisert på en, to, tre. Derfor er forræderiets problem så jævla intrikat. Jeg har spurt våre fremste rettslærde på dette området om hvorfor ikke de ble straffet som deltok på tyskernes flyplassarbeid i tida før vi hadde kapitulert. Til det får jeg til svar at de var for mange. Men da spør jeg: Skal rettferdighet vurderes ut ifra mengde og ikke fra krigsinnsats?

Den andre boka er om de mystiske omstendighetene rundt «To levende og to døde». Om den tyske underoffiseren og den norske kvinnen som rømte fra Vestlandet, fra krigen og hvert sitt ekteskap, og som sporløst forsvant sammen med brødrene som ga dem båtskys. Paret dukket opp i Malmø flere år senere. Begge med nye navn. Begge tause om det som hadde skjedd. Brødrene var for alltid borte. I 1976 ble båten deres funnet. Med tyske patronhylser på dekk.

– Du har blitt kritisert fordi du har forsterket mistanken mot de to rømlingene, uten å bringe nye bevis fram i dagen?

– Jeg begynte ikke å forske i

100881

denne historien med noen konklusjon klar. Og min mening er at ingen skal forsvinne, uansett krig, uten at man etterforsker forholdet skikkelig. Det er vår styrke som journalister at vi kan fortsette der politiet gir opp. Og det var f. eks. helt galt av politiet å holde tilbake opplysningene om funnet av de tyske patronhylsene i 1976.

– Men ingen skulle være i tvil om hvilke konklusjoner du trekker, selv om du ikke har satt to streker under svaret?

– Jeg er erfaren nok journalist til å gi svar. Det er nemlig en av svakhetene med massemediasamfunnet i dag. Vi journalister vet at folk i ansvarlige stillinger jager. I stedet for å stille de spørsmålene vi burde, lever vi i et symbiotisk forhold til makthaverne. Men en tøff journalist gir seg ikke før han har svart, bevisst.

– Du har ikke noe endelig bevis mot ekteparet?

– Nei, men jeg føler meg på trygg grunn.

– Det er vel også en maktposisjon?

– Ja. Og slik burde det være i mye større grad. Paradoksalt nok har massemediasamfunnet gitt journalistene mindre og mindre makt.

Egil Ulateig. Kjendis i brå kast.

«En av våre største friheter er friheten til å få lov til å skjelle ut folk.»

Som da han underrettet fengselsmyndighetene om vennens Arne Treholts rømningsplaner.

– Du svek en venn?

– Nei, jeg mener tvert imot.

– Men hvorfor kunne du ikke

fortalt ham at du måtte gå til myndighetene?

– Jeg sa til ham at han måtte stoppe planene sine. Han svarte at han uansett ville gå videre med dem.

– Ville du handlet annerledes i dag?

– Ja. Den lærdommen har jeg trukket av dette at jeg ikke forsto et menneske som var dømt til å sitte inne i tyve år. Vi snakket om altfor mye. Og jeg skulle forstått alvor et i fantasiene hans.

Egil Ulateig vrir seg. Han synes det er et ubehagelig samtaleemne. Vondt. Langt bedre hadde det vært hvis Arne Treholt hadde tatt igjen. Slått tilbake i stedet for å være taus. Som han fortsatt er i forhold til sin gamle venn.

– Trodde du han var spion?

– Ja. Men jeg tok ikke avstand fra ham som menneske av den grunn.

Timene går. Glass tømmes. Det

sies om Egil Ulateig at han deklamerer Tor Jonsson og Olav Aukrust på sene kvelder, og at han gjerne tar en salme. Han skriver dikt også. Vare dikt. Noen av dem ble sluppet ut i en diktsamling i begynnelsen av 70-åra. Nå er han mer selvkritisk. Holder dem for seg selv. Det skal han også gjøre om sitt kjennskap til Lesja-saken og drapsmannen Stenvåg. Han har møtt ham. Samlet informasjon. Intervjuet ham for Vi Menn. Etterpå kikket sambygdinger skjelt til ham.

«Ingen er blitt straffet så hardt som gutta som dro til Østfronten.»

– Jeg hadde tenkt tanken på en bok. Men jeg klarer det ikke. Orker det ikke. For jeg ville ikke kunne yte ham rettferdighet.

Hvem er Egil Ulateig? Hvem pokker er denne mannen som sitter der og kjenner på følelsene sine i forhold til å gjøre journalistisk bra stoff? Et produkt av fjellbygda si. Av tynn luft og skrin jord. Og som stundom minner oss om Gudbrand i Lia som villig byttet bort en sau for å få en skikkelig potet på Oslo-restauranten. For det fikk han nemlig ikke. Men går det som han vil, ja, da går det ikke mange årene før flatbygdenes potetbønder må bite i sine sure poteter for denne fremmelige typen fra Lesja.

Selv smiler han pent og tekkelig og sier takk for mat. For han surrer skjerfet rundt halsen og begir seg ut i natta. Oslo-natta.